

HVAD ER STRUKTURUDVIKLING? OG HVAD BETYDER STRUKTURUDVIKLINGEN?

Af Ph.D., Henning Otte Hansen, Fødevareøkonomisk Institut

Strukturudvikling er mere end blot antallet af landbrugsbedrifter og deres størrelse. Andre forhold som specialisering, koncentration og ejerformer er også en del af strukturforholdene. Dertil kommer, at man også ofte inkluderer alle led i værdikæden fra forskning og udvikling, forsyningsindustrien, den egentlige landbrugsproduktion og til leddene forarbejdning, forædling, distribution, markedsføring, detailsalg og forbrug.

Det er ikke noget mål i sig selv at fremme strukturudviklingen, men strukturudvikling kan være nødvendig for at forbedre landbrugen og landbrugserhvervets konkurrenceevne.

Strukturudvikling:

Definition og afgrænsning

Landbrugets strukturudvikling betyder meget i diskussionen om landbrugets og situation og fremtidige udvikling (se boks 1).

Strukturudvikling bliver af nogen betragtet som et mål eller i det mindste som et helt nødvendigt middel til at sikre landbrugserhvervets overlevelse. Andre ser strukturudviklingen som en trussel mod landbruget, som det ser ud i dag, og især en trussel for selvejet.

Landbrugets strukturudvikling kan defineres og beskrives på mange forskellige måder. Strukturudviklingen er mere end blot størrelsen på den enkelte bedrift og antallet af landbrugsbedrifter. Det hører også med til landbrugets

struktur, hvorledes specialisering, koncentration, ejerformer, vertikal integration m.m. har udviklet sig over tid.

I de senere år har landbrugets strukturforhold fået en endnu bredere betydning. Nu inkluderes også ofte alle led i værdikæden fra forskning og udvikling, forsyningsindustrien, den egentlige landbrugsproduktion og til leddene forarbejdning, forædling, distribution, markedsføring, detailsalg og forbrug. Hele fødevaresystemet inddrages dermed.

F.eks. vurderer Boehlje, M. (1999) således, at den traditionelle måde at beskrive strukturudviklingen på ikke mere kan bruges til at forklare udviklingen.

Forandringerne sker nu i nye dimensioner, hvor hele måden at agere kommercielt på ændres.

Følgende forhold bliver ofte anvendt til at beskrive landbrugets strukturudvikling:

Antallet af landbrugsbedrifter er en væ-

sentlig parameter i landbrugets strukturudvikling. Det kraftigt faldende antal siden starten af 1960'erne er både et udtryk for – og resultat af – strukturudvikling, og det er en tendens, som er international, og som er meget synlig for resten af samfundet.

Boks 1. Sagt om landbrugets strukturudvikling

Sammen med de stigende jordpriser skal rentefaldet nok få gang i strukturudviklingen igen, og vi oplever nu stilhed før stormen med hensyn til strukturudvikling. Ændringerne i Landbrugsloven trækker i samme retning.

Hans Peter Bay, direktør, Landscentret.

Landbrugsavisen 25. december 2009

Om få år vil blot 200 til 300 familier og partnerskaber sidde på hele 80 procent af den danske svineproduktion.

Orla Grøn Pedersen og Hans Aarestrup.

Business.dk 29. november 2007

Den vanskelige situation vil sætte yderligere skub i en strukturudvikling.

Formand for Danæg Bent Jepsen

Landbrugsavisen 25. september 2009

Dansk landbrug har de seneste 40 år gennemgået en kraftig strukturudvikling imod stadig større brug. Den nuværende økonomiske situation vil på fem til 10 års sigt ikke ændre behovet for en fortsat strukturudvikling.

Leif Nielsen, cheføkonom

Landbrugsavisen 7. december 2009

Vi har i Danmark siden 1990 haft en strukturudvikling, der har givet flere større landbrug. I samme periode er det lykkedes landbruget at reducere udledningen af drivhusgasser med 23 procent. Derfor er det misforstået, når aktivisterne siger, at større landbrugsbedrifter vil betyde større udledning.

Eva Kjer Hansen, fødevareminister.

Landbrugsavisen 9. december 2009

... bekymring for, om amerikanske svineproducenter vil reagere på samme måde på den aktuelle krise som svineproducenterne i Vesteuropa, dvs. med forstærket strukturudvikling og produktivitetsstigninger, frem for med en markant tilbagegang i produktionen.

Markedsorientering

Landbrugsavisen, 20. november 2009

Stordriftsfordele er dyrt købt.

I de fleste tilfælde kan det bedre betale sig at optimere på den eksisterende bedrift, frem for at udvide og satse på stordriftsfordele.

Landbrugsavisen 4. december 2009

EU's Revisionsret er bekymret for, at strukturudviklingen mod en koncentration af mælkeproduktionen i intensive landbrugsområder, vil have »negativ effekt« på både miljøet og den sociale struktur i de ugunstigt stillede områder.

Landbrugsavisen, 19. oktober 2009

Erhvervets muligheder for strukturtilpasning til den generelle økonomiske og teknologiske udvikling er altafgørende for landbrugets indtjening på sigt. Undersøgelser fra Fødevareøkonomisk Institut viser, at landbrugsloven historisk har forhindret og forsinket den nødvendige tilpasning.

Landbrugsavisen, 20. november 2009

Landbrugsbedriftenes størrelse er ligeledes et meget synligt resultat af strukturudviklingen. Selv om gennemsnitstal dækker over en stor spredning, og selv om størrelse kan måles på flere forskellige måder, er der tale om en vigtig målestok. Set i forhold til landbrugsloven og i forhold til f.eks. EU's landbrugspolitik er netop bedriftsstørrelserne en af de strukturparametre, som der bliver reguleret efter.

Størrelse er i sig selv et upræcist begreb, for der er mange måder at måle størrelse på. Størrelse kan måles som f.eks.

- areal (ejet areal)
- areal (drevet areal)
- arbejdskraft
- husdyr (dyreenheder)
- omsætning
- værditilvækst
- kapital.

Specialisering beskriver udviklingen på de enkelte bedrifters produktionssammensætning. Hvis der på de enkelte bedrifter sker en rationalisering i retning af mindre alsidig produktion, er der tale om en specialisering. Specialisering forekommer f.eks., når vi får færre landbrug med blandet husdyrhold – eksempelvis landbrug med både køer og svin. Også her er der tale om en meget markant udvikling.

Geografisk fordeling beskriver de strukturforandringer, der sker mellem landsdelene. Produktionen og husdyrbestanden kan udvikle sig meget forskellige fra område til område. Det er således karakteristisk, at husdyrtætheden har været stigende i Vestdanmark, mens den har været faldende i Østdanmark.

Der sker således en ændret geografisk fordeling, hvor produktionen bliver fokuseret på

områder, som har de største komparative fordele.

Koncentration beskriver, i hvor høj grad de største landbrug bliver relativt større end de øvrige landbrug. Man kan f.eks. se på, om de 20 pct. største landbrug står for en stigende andel af den samlede produktion. Tilsvarende kan man se, om de små landbrug bliver relativt mindre.

Generelt gælder det, at koncentrationen bliver mere udbredt. Koncentration sker på de enkelte bedrifter, hvor de helt store bedrifter får en stadig stigende andel af den samlede produktion.

Ejerformen er central, idet den beskriver ejerskabet af produktionsapparatet. Med ejerformen skelnes der mellem familieeje (selveje), selskabseje og forpagtning. Selskabseje kan deles op i flere former, aktieselskaber, interessentskaber, andelsselskaber, anpartsselskaber m.m.

Vertikal integration og herunder specifikt kontraktproduktion belyser primærlandbrugets sammenhæng og afhængighed i forhold til forsynings-, forarbejdnings- og afsætningsleddene. Med stigende grad af vertikal integration bliver landbruget mere og mere et led i den industrielle proces, som udspringer fra forbrugerbehov, og som føres tilbage gennem værdikæden til landmændene.

Indsatsfaktorerne i landbruget er også under stærk forandring og er ligeledes et væsentligt led i strukturudviklingen. Indsatsfaktorer dækker i den forbindelse over arbejdskraft, kapital m.m.

Forandringen ses bl.a. ved andelen af henholdsvis hel- og deltidsbrug, indtjening uden for erhvervet m.m.

Globalisering (internationalisering) er også en dimension i strukturudviklingen.

Globaliseringen kan ske på flere måder, og generelt kan man sige, at i en globalisering flytter en række ressourcer over landegrænser, herunder:

- Varer
- Kapital
- Arbejdskraft
- Viden
- Virksomheder
- Samarbejde
- Ledelse

Landmænds investeringer i udenlandske landbrug, handel og samarbejde over grænser m.m. siger også noget om landbrugets strukturudvikling. Desuden er fødevarerindustriens handel og investeringer over landegrænser en del af sektorens strukturudvikling.

Boks 2. Hvad omfatter landbrugets strukturudvikling?

Strukturudvikling omfatter

- Antallet af landbrugsbedrifter
- Landbrugsbedriftenes gennemsnitlige størrelse
- Landbrugsbedriftenes størrelsesfordeling
- Specialisering
- Geografisk fordeling
- Koncentration
- Ejerformer
- Vertikal integration
- Indsatsfaktorer
- Globalisering

Gennemsnitstal og fordeling

Når man analyserer en sektor eller et helt erhvervs strukturudvikling, vil man typisk se på gennemsnitstal eller på total-tal for hele populationen. Disse aggregerede tal kan dog godt

dække over store interne variationer, som ikke kommer til udtryk, når man ser på gennemsnitstal eller på total-tal.

Derfor er det ofte nødvendigt at supplere disse gennemsnitstal med data, der viser fordelingen eller spredningen inden for gruppen.

Hvorvidt gennemsnitstal er tilstrækkelige, eller om der er brug for tal for fordelingen inden for grupperne, afhænger alt sammen af, hvad formålet med analysen af strukturudviklingen er.

Hvorfor er strukturudvikling vigtig?

Overordnet set bør strukturudvikling ikke i sig selv være et *mål*, og det bør ikke være et mål i sig selv at fremme strukturudviklingen. Strukturudvikling kan dog være et godt og nødvendigt *redskab* til at sikre en bedre ressourceudnyttelse, konkurrenceevne og indtjening i et erhverv.

Set ud fra et økonomisk og ressourcemæssigt synspunkt kan strukturudvikling på mange måder være fordelagtig. Strukturudvikling kan være løftestang for en mere effektiv produktion, hvor nye og bedre metoder kan anvendes. Dertil kommer, at anvendelse af ny teknologi også i sig selv kan forudsætte, at der sker en vis strukturudvikling for at kunne anvendes på den optimale måde.

Strukturudvikling kan derfor på mange måder være fordelagtig – afhængig af hvilken type strukturudvikling, der er tale om – bl.a. fordi:

- Nye stordriftsfordele kan udnyttes
- Nye markeder kan bedre opdyrkes
- Synergier kan udnyttes
- Effektivitetsgevinster kan nemmere realiseres

- Innovation kan bedre finansieres og udnyttes
- Kunder og leverandører kan bedre matches på markedet.

Der kan identificeres mere end 30 forskellige begrundelser for, at virksomheder har søgt at fremme strukturudviklingen via fusioner, opkøb og anden form for vækst (Hansen, H. O. 2005).

På tilsvarende måde er der en række mål, som landmændene kan opfylde via strukturudviklingen. I det omfang disse mål er rationelt begrundede, og i det omfang de bedst kan nås via strukturudvikling, vil der opnås positive resultater af strukturudviklingen.

Som eksempel kan den teknologiske udvikling være en drivkraft for strukturudviklingen. Teknologi, innovation m.m. kan indebære store økonomiske fordele, men ofte er investeringerne så store, at de ikke kan finansieres af små virksomheder. Endvidere er indtjeningspotentialet tit så stort, at det kun kan udnyttes effektivt af relativt store virksomheder og landbrugsbedrifter.

Dette er én af forklaringerne på, at man ofte taler om, at en hurtigere strukturudvikling kan være med til at fremme landbrugets konkurrenceevne – og derfor er strukturudvikling ofte vigtig set i et erhvervspolitisk og -økonomisk perspektiv.

Kilder

Boehlje, Michael (1999): Structural Changes in the Agricultural Industries: How Do We Measure, Analyse and Understand Them? I: American Journal of Agricultural Economics. Vol. 81. No. 5. 1999. pp1028-1041.

Hansen, Henning Otte (2005): Vækst i Fødevareindustrien. – Vækst, fusioner, strukturudvikling, globalisering og koncentration i det agroindustrielle kompleks – i Danmark og globalt. Handelshøjskolens Forlag. 287 pp.

